

Titova tembala

Dok sam obavljao dužnost predsjednika opštine Novi Pazar, bio sam više puta u prilici da u republičkim i saveznim organima SKJ iznesem želju naših ljudi da nam drug Tito dođe u posjetu.

Takva mogućnost nam je najavljena 1971. godine.

Zvanično smo pozvani u Kabinet predsednika Skupštine Srbije da se s načelnikom protokola (pokojsnim Stankom Turudijom) dogovorimo oko programa. Posjeta Novom Pazaru uglavljena je u okviru posjete Niškom regionu i Kosovu.

Utvrđen je i datum – 15. april.

Imali smo za pripreme nešto manje od mjesec dana. Trebalo je mnogo toga učiniti. Formiran je širok odbor, utvrđen detaljan plan i program posjete, preuzete sve pripremne mjere od opravke puteva, preko uređenja grada (nadgledanje i ev. uklanjanje određenih objekata i ljudi⁵) do referata, analiza i drugih akutnih akcija.

Program boravka izgledao je ovako:

Plavi voz u Rašku stiže oko sedam časova ujutru; nakon kraćeg zadržavanja u Raškoj, kolona automobila kreće prema Novom Pazaru; posjeta *TK Raška*; svečani doček sa mitingom na gradskom trgu; sastanak sa političkim aktivom opština Raška, Novi Pazar, Sjenica i Tutin; susret sa borcima ove četiri opštine; svečani ručak; odmor u Sopoćanima; povratak u Rašku istim putem; svečani ispraćaj i nastavak puta prema Nišu.

Dan posjete se primicao. Uz sve drugo, ja sam imao i dva posebna zadatka: pripremiti uvodno izlaganje za sastanak političkog aktiva i tekst zdravice za svečani ručak. Nimalo lak posao. Za tako uvaženog gosta i ličnosti u njegovoj pratnji, trebalo je kratko i

⁵ U skladu sa tim, zatvoreni su svi privatni ugostiteljski objekti i dućani u centru, u Ćukovcu i Baruthani, kao i sve kovačnice, britvarske, žitne i brašnjarske radnje na Žitnome trgu; takođe su brojne pazarske dalavere i hadalji skrajnuti sa puta.

precizno iznijeti naše dosadašnje uspehe, probleme i stremljenja. Referat sam pisao i brisao desetinu puta, a tekst za zdravicu pisao sam tačno šesnaest puta.

Noć pred posjetu proveo sam u košmaru.

Tog 15. aprila 1971. godine, ustao sam rano, uprkos loše prespavane noći. Dan je bio lijep, grad okupan i provjetren (bez mirisa zagorelog loja i pržene kahve.)

Sve ulice ka Radničkom, kao i trg pred Radničkim, okićene zastavama, parolama, cvijećem i slikama.

Okupljamo se u Komitetu, kratko dogovaramo i krećemo prema Raškoj, uzbuđeni i radosni.

Na peronu željezničke stanice narod, politički aktiv, predstavnici garnizona, omladine i radnika. Sve je spremno, čeka se dolazak Plavog voza. Stojim, ne bez treme i ponosa, u prvom redu zvaničnika koji će poželeti dobrodošlicu Predsjedniku.

Najzad, Plavi voz stiže. Svečani ešalon pozdravlja vrhovnog komandanta. Drug Tito izlazi vedar i nasmijan i rukuje se sa nama.

Kratko zadržavanje na peronu.

Aplauzi i uzvici.

Vihorenje pionirskih zastavica.

Sjedamo u veliki crni mercedes druga Tita. U srednjem redu smo ja i predsjednik Raške, Radomir Pejić (istinski komunist i istinski prijatelj Novog Pazara i njegovih građana).

Kolona automobila kreće polako prema Novom Pazaru. Otpočinjemo razgovor, okuraženi Titovom nevjerovatnom spontanosti i znatiželjom. Informišemo druga Tita o kraju, izvinjavamo se zbog lošeg puta i kunemo se da ćemo vrlo brzo izgraditi novi.

Stižemo ispred *Tekstilnog kombinata Raška*.

Sve stoji i sjaji u svečanom ruhu.

Doček kakav nikad više neće biti nikome priređen.

Obilazimo hale kombinata.

Potom kafa u kancelariji direktora. On ukratko informiše Predsjednika o razvoju Kombinata i njegovoj ulozi u preporodu

ovog grada. Konobar Ćazo, Ćazim Bronja, nosi poslužavnik sa kafom. Uzbudjen je, ruke mu se tresu i kafa preliva šoljicu. Drug mu Tito veli: – Ništa, ništa, to smo obojica krivi. Dajmo onda obojica i kavu popiti.

I sjedaju, piju kafu. Josip Broz Tito i naš Ćazo iz Batal mahale.

Čini mi se (ovo ćeš, Ademe, provjeriti) da su i umrli u istoj godini. Drug Tito je umro 4. maja 1980, a Ćazo, ako me pamćenje ne vara, negdje sa pozne jeseni.

Iz kombinata Raška krećemo ka Žitnome trgu gde već čeka masa razdraganih ljudi. Kolona se zaustavlja.

Masa se njiše, red se teško održava.

Na hiljade ispruženih ruku.

Druga Tita dočekuje sekretar OK SKS, drug Milomir Perović i jedva izgovara (uzbuđenje, prvina) riječi dobrodošlice. Redaju se i drugi, isto tako uzbuđeni, politički radnici.

Najzad riječ uzima drug Tito.

Govori nadahnuto, neposredno, lijepo.

Kaže, uz sve drugo, da je ovdje prvi put, da je u toku rata bio blizu, ali zna da je ovaj kraj bio zapostavljen i uklanjan s puta u bolju budućnost. Zapaža da je naša omladina zdrava, da su ljudi radni. Ali moramo još više raditi i moramo, svi zajedno, čuvati bratstvo i jedinstvo.

Nakon mitinga, povlačimo se u salu Doma omladine, gde će biti održan sastanak Političkog aktiva regiona.

Na svečanom ručku u holu Učiteljske škole, prisutno je oko sto pedeset zvanica. Ja kao domaćin držim zdravicu Predsjedniku. On se zahvaljuje neobično dugim izlaganjem, očigledno zadovoljan dočekom i utiscima.

Nakon ručka krenulo se u Sopoćane na razgledanje manastira i kraći odmor u motelu.

Dok je kolona automobila izlazila iz čaršije, gusti špaliri građana u svakoj ulici. Među njima mnogo, mnogo sirotinje. Mnogo žena u dimijama. Ljudi sa fesovima i ćulafima na glavama. Ljudi sa hljebom pod miškama. Gore, na Paricama, na krivini kraj

Velikog groblja – zastoj, bruka: nekoliko seljaka sa konjima pod tovarima drva. Konji se prepali, drva se odnizala, pa nastala trka i frtutma – ne zna se ko kuda udara.

Uz našu stranu kosina sa starim, turskim grobovima i masivnim kamenim turbanima. Nahereni, kao da će se prelomiti i sve pod sobom poprštiti. Iza jednog, taman spram nas, viri dijete, s hljebnom okrajicom u rukama. Ne zna se šta je prljavije, okrajica ili dijete. Živ me sram izjeo.

Drug Tito se naginje ka prozoru, i gleda u tom pravcu. Opaža dijete i maše mu. Ono čuči bez pokreta, potom spušta hljeb na kamen i odmahuje polagano. Drug Radomir Pejić pokušava da otkloni neugodu. Priča drugu Titu kako je Novi Pazar nadaleko poznat po svom hljebu i po svojim pekarama. Pominje Ramazan i ramazanske pitaljke. – To je – veli – jedna specijalna vrsta lepinja koju ovdašnji pekari mese i peku samo za vreme tog verskog praznika. Izvrsnog je kvaliteta i ukusa. A i ime ima lepo... kako ono beše, Hanefija?

Radomir, ljudina.

Nisam, srećom, morao usta otvarati, jer je kolona krenula.

Vozimo niz Selakovac – u to vrijeme veliki voćarnik i velika žitnica. Izbio behar, plahu zelen žita uhvatila. Grije sunce, milina.

Iza Dohovića, čim smo prošli pravoslavno groblje i zašli pod onu opasnu liticu, kolona se opet ustavila. Dole, oko ušća Ljudske i Trnavske rijeke u Rašku, pušili su se odžaci ciganskih hudžerica – tenečara i daščara. Bilo je proljeće, mnogi čergari već su se vratili, pa su njihove arabe bile zauzele put i nije se moglo proći. Svi su bili izašli da pozdrave druga Tita. On se interesovao kako oni žive, a mi, Radomir i ja, lažuckali i vadili jedan drugog, kako smo znali i umjeli.

Jerka, Šavci, Pazarište. Uz lijepe padine, uz lijepo raspoloženje, penjemo se prema manastiru Sopoćani.

Domaćin manastira, igumanija Serafima pozdravlja dragog gosta, posluživši ga medom i rakijom.

Kreće se potom ka motelu, na zakusku i odmor.

I onde će Iso Varcar, upravnik motela *Sopoćani*, pokazati zašto je bio i ostao jedan od najboljih ugostiteljskih radnika ne samo u Novom Pazaru, već u čitavoj Srbiji.

Da mi je prije dolaska ispričao šta je namjerio, smjesta bih ga uhapsio.

Od manastira do motela, nema, mislim, sto metara puta. Drug Tito odbija da uđe u auto, kreće čilim koracima niz padinu. I mi za njim.

Malo ispred motela, presretači – Iso Varcar i njegovo osoblje.

– Dobro nam došao, voljeni družo Tito – brunda Iso i po svoje običaju, širi ručerde i grli gosta. – Kako ste nam putovali, jeste li nam se umorili, jeste li nam ogladneli?

Ja u crnu zemlju da propadnem.

Drug Tito, međutim, odgovara da je lako putovao, da se nije umorio i da nije gladan, ali bi, rado, kaficu popio.

– Ada no šta, slatku kahvu, bujrumlijku! – viče Iso, uzima druga Tita pod ruku i ne vodi ga prema motelu, već nizbrdo, ka manjoj ledini.

Dole stoji grupa omladine u narodnoj nošnji (članovi omladinskog hora, članovi folkloru, izviđači. Vidim, među ovim zadnjim, onog Mušovog šejtana.) Dočekuju druga Tita aplauzima i rukovetom narodnih pjesama iz ovih krajeva.

Dok smo time zabavljeni, odozgo, od motela, izbija Isovo osoblje sa neakvim pustećijama, hasurama, slamaricama, šta li.

Iza ovih, evo ti trojice: kobljaju neku soffretinu ispred sebe!

Primaknem se Isu, došapnem mu: – Platićeš mi ovo, Iso. Ako meni ode glava, i tvoja će. I to prije moje!

– Sal ti ćosaj – veli belaj – i ne boj se.

Postavljaju sofru, prostiru uokolo pustećije i hasure. Prinose džezve s kahvom, fildžane, ibrike s đulsijom.

Ja se smeo, izgubio.

Sabori me Radomir Pejić. Kaže da je atmosfera odlična, da je Isova gostoljubivost i prostodušnost oduševila Tita. – Čučnuo uz njega i priča kako će da mu spremi nekakvu tembalu, kako će prste polizati, tako je dobra ta tembala, a Stari se samo smije.

Prišao sam поближе, posmatrao zgodu s iglama u srcu. I doista, malo-malo pa se drug Tito grohotom nasmije. Omladina uz njega veselo rakolji, sijaju im kao srma oznojena lica.

Ne znam je li zbog te svijetle omladine, ili zbog Radomira, ili, ponajprije, zbog Titovoga smijeha, tek meni se hrabrost povratila i nalegla suluda ideja.

Nisam se ni časka dvoumio.

Mahnulo sam Hameu da priđe, izmakao ga ustranu, obasnio mu šta treba da učini.

Onda sam pozvao Tifča, našega šofera, naložio mu: – Slušaj dobro, Tifčo! Da mi ovog momka za manje od sata odvedeš i dovedeš iz čaršije. Zakasniš li jedan minut, ubiću te.

Uhvatio sam i Isa nasamo, uputio ga u tajnu.

– Ada, ti si za muštuluk – šušljao je Iso.

– Avdova pitaljka i moja tembala! E beli će Tito dan današnji upamtiti. Hajd, sad, ćosaj. Sve ima da bidne kako si rekao.

Kad je jelo stasalo (i Hame, srećom, na vrijeme stigao), Iso ga je prinio u tim tembalama, a drug Tito i ugledne ličnosti iz njegove pratnje, baš kao da su na sunetu ili akšamluku, primakli se uz sofru, prostrli safrabeze pro krila i jela se prihvatili.

Nakon dva-tri zalogaja, Tito je uzviknuo: – Bogati, pa ovo je izvrsno!

Onda je pozvao Isa. Oni koji su sjedeli u blizini, tvrde kako se Tito zanimao za tembalu, za sastojke, začine i način spravljanja, kako je, potom, hvalio Isovo umijeće i tvrdio kako samo sirotinja zna od *ništa nešto* napraviti, iznoseći, kao primjer, neka italijanska i arapska jela koja je probao i koja su te kuhinje proslavile, pa se valja ponadati da će i Isova tembala proslaviti našu⁶.

Iza zakuske bio je predviđen laki odmor.

Taman dok je Iso iznosio kadaif i tatlje, stiglo je obaveštenje da je Vladimir Rolović, naš ambasador u Stokholmu, podlegao ranama zadobijenim od ustaških atentatora.

Muk i nevjerica. Na licima nekih visokih drugova, koji su Rolovića poznavali, pojavile su se i suze.

(Upamtio sam i lice Isa Varcara, koji je kružio okolo, udarao šakom o šaku i psovao: – Će nađoše danas, sto him majki jebem... ovaki merak i ljepota... i ete ti... u sve mi se pašćad popišaše.)

Moralo se smjesta na put krenuti.

Bilo je već sunce pri smiraju kada smo stigli u čaršiju.

Ona, opet, razdragana, puna.

Cvijeće, skandiranje: “Dođi nam ponovo!”

Isto je bilo i u Raškoj.

Kao domaćinu posjete, palo mi je u čast da se zadnji pozdravim sa Titom.

Kad se toga danas sjetim, zaboli me ovdje, u prsima.

Šta bi ovo s nama, šta ovo nastade...

⁶ Dostupna su brojna svjedočenja i zapisi o ovome događaju. Ja ću ovdje izdvojiti knjigu Vljaka Radovića *Drug Tito u Raškoj i Novom Pazaru* koja, između ostalog, sadrži i recept glasovite Isove tembale. Knjigu je objavio Zavičajni muzej Ras 1981. godine.